

## НАУКОВЕ ЖИТТЯ

УДК 930.1:94(100)«654»

ББК 63.3(0)6

Олександр Сич, Андрій Мінаєв

### Новітня історія: зміст поняття та хронологічні межі (семінар кафедри історії нового та новітнього часу, 9 жовтня 2012 р.)

9 жовтня 2012 р. відбувся науковий семінар кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича на тему «Новітня історія: зміст поняття та хронологічні межі». На ньому із доповіддю виступив доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії нового та новітнього часу **О. І. Сич**.

Доповідач зазначив, що, викладаючи понад 30 років студентам-історикам новітню історію, йому доводиться останніми роками все частіше розпочинати вступну лекцію вказівкою на сумнівність подальшого вживання самого терміну „новітня історія” для того історичного періоду, який розглядається в даному курсі.

Щодо походження самого терміну, то проф. **О.І. Сич** нагадав, що ним радянська історична наука позначала період всесвітньої історії, починаючи з Жовтневої революції 1917 р., головним змістом якого були, як вважалося, загальна криза капіталізму та перехід до нової, більш прогресивної суспільної системи – комунізму. Невипадково Жовтнева революція оцінювалася як „головна подія ХХ століття”, яка відкрила якісно нову добу в історії людства, упродовж якої, мовляв, і мали відбуватися занепад і неминуча загибель капіталістичної системи й, водночас,  
© Сич О., Мінаєв А., 2012

**Сич Олександр Іванович** - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

**Мінаєв Андрій Вячеславович** - кандидат історичних наук, доцент кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

настання соціалізму (першої стадії комунізму). А оскільки формування та розквіт капіталізму становили основний історичний зміст нової історії, то, згідно даної схеми (і тут проглядається певна логіка), доба *Нового часу* закінчилася й розпочалася – щодо неї – дійсно *новітня історія*.

Але якщо для учнів і студентів 1920-х – 1930-х рр. і навіть 1950-х рр. таке трактування історичного змісту ХХ ст. і назва даного періоду, як новітньої історії, ще можна було пояснити та відповідним чином обґрунтувати, то надалі робити це ставало все важче, адже розвиток суспільних процесів у другій половині минулого століття відбувався всупереч зазначеній схемі, а на межі 1980 – 1990-х рр. був розвалений Радянський Союз і впали соціалістичні режими в країнах Східної Європи. Таким чином, марксистське трактування сутності самого поняття „новітня історія”, як стало очевидним, не витримало перевірку часом, а отже, зміст цього історичного періоду вимагає нового теоретичного переосмислення.

Разом із тим постає питання й щодо хронологічних меж новітньої історії. На нашу думку, проста логіка й здоровий глузд дають підстави вважати власне *новітніми* ті події, процеси, явища, які відбувалися протягом, скажімо, останніх двох – трьох десятиліть. Але коли в навчальних курсах і відповідних підручниках під назвою „новітня історія” вивчається хронологічний період тривалістю - на даний момент - понад 90 років, причому його верхня межа з кожним роком пересувається (а, отже, його тривалість зростає й зростатиме), то, питається, скільки ж ще буде продовжуватися така новітня або ще гірше – бо вживається й такий термін – «сучасна історія»? Гірше тому, що само поєднання цих слів – „сучасна” та „історія” – виглядає, скажімо так, доволі дивно, адже все ж таки історія – це наука чи розповідь про минуле. Звісно, тут можна заперечити, що те, що відбулося рік або місяць тому, вже також є минулим, а, отже, історією. Однак, річ у тому, що такий історії дуже важко дати власне *історичну* оцінку.

Пояснюючи свою думку, доповідач висловити таке міркування: чи варто в підручниках з новітньої (чи сучасної) історії доводити, як це повелося, виклад подій і відповідно давати їм оцінки буквально до останніх років? Адже, як свого часу слушно зазначив один із західних авторів: „Для будь-якого історичного твору, що має цінність, верхньою межею, так би мовити, є наявність

архівної документації. Без цього історія перестає бути історією й стає, horrible dictu, журналістикою чи в кращому випадку відмінно інформованою журналістикою” [Bauer Y. Contemporary history – some methodological problems // History. The Journal of the Historical Association (University of Birmingham) - Vol. 61. – 1976. – С. 333].

Якщо почитати розділи підручників, присвячені подіям останніх 5 – 10 років, то вони, на думку проф. **О. І. Сича**, нагадують скоріше політологічний огляд, ніж виважений аналіз історика. І це, зрештою, зрозуміло, бо далеко не всі документи, необхідні дослідникам для об’єктивного аналізу недавніх подій, їм – з відомих причин (державна таємниця, службова інформація тощо) – є доступними. До того ж політичні сили, що перебувають при владі, зазвичай прагнуть за допомогою істориків „освятити” свою легітимність, намагаються „замовити” історію „під себе”, підштовхуючи їх до „конструювання” вигідного їм минулого, особливо нещодавнього. На жаль, серед останніх чимало таких, які вельми піддатливі на подібний тиск і пишуть свої твори з огляду на сучасну політичну кон’юнктуру.

Беручи до уваги дані обставини, видається, що висвітлення подій і явищ останніх років і навіть десятиліть навряд чи може бути повним, чесним і об’єктивним. Для прикладу достатньо подивитися, як змінилася оцінка президентства Б. Єльцина в російських підручниках, виданих у 1990-х рр. і тепер, або на трактування так званої помаранчевої революції – в українських за останні 5 – 7 років. Іншими словами, історичні події, подібно до скаламученої рідини, повинні, так би мовити, „відстоятися”, достатньо віддалитися від сьогодення, щоби історики могли дати їм справді адекватну оцінку.

На жаль, на думку доповідача, для з’ясування даної проблеми, мало чим може допомогти й досвід зарубіжної історичної науки. На Заході, за винятком Франції (де під „сучасною історією” зазвичай розуміють період, що починається з Французької революції кінця XVIII ст.), під „сучасною історією” зазвичай розуміється вивчення тієї частини нашого найближчого минулого, яке охоплює досвід, переживання, діяльність тих, хто ще живе разом з нами. Іншими словами, критерієм виступає середня тривалість людського життя – десь близько 70 років. Однак такий підхід має настільки очевидні вади (адже початкова

й кінцева межа не можуть бути зафіксованими на більш-менш тривалий період), що його практичне застосування, без належного теоретико-методологічного обґрунтування, ув'язки з попереднім історичним періодом тощо, не виглядає доцільним.

До речі, у багатьох західних підручниках і посібниках із всесвітньої історії взагалі не виділяються звичні нам періоди нової та новітньої історії, адже головний методологічний принцип їх побудови (а, отже, і самого викладання історії) інший, бо полягає у вивченні історії суспільства (світового чи західного) в цілому або історії цивілізацій як єдиного поступального процесу в часі й просторі [Див., напр.: *Craig A. M., Graham W. A. et. al. The Heritage of World Civilization. In two volumes. 3<sup>rd</sup> ed. - New York, 1994; McKay J., Hill B. D., Buckler J. A History of Western Society. In two volumes. 2<sup>nd</sup> ed. - Boston, 1983; Winks R.W., Brinton Cr. et. al. A History of Western Civilization. In two volumes. 7<sup>th</sup> ed. - Englewood Cliffs, 1988].*

До того ж, само поняття „сучасність” є доволі мінливим, особливо якщо прикладати його до історичного процесу. В одному з небагатьох цікавих – і за структурою, і за змістом – українських посібників читаємо: «XX ст. закінчилося під знаком „пост” (після): постіндустріальне суспільство, посткомунізм, постмодерн, постісторизм. Те, що зовсім недавно здавалося сучасним, більше таким не є. Одна епоха вмерла, інша ще не почалася. ... теоретична думка вже відокремила сучасність від ще невідомої епохи буфером з назвою „постсучасність”» [Історія сучасного світу: соціально-політична історія XV – XX століть. Навч. посіб. / За ред. Ю. А. Горбана. - 2-ге вид., доп. і перероб. – К., 2003. - СС. 20 - 21].

У наш час, мабуть, щоби уникнути методологічних та інших незручностей, пов'язаних із вживанням поняття „новітня (чи сучасна) історія”, автори відповідних підручників обирають для них назви на кшталт „Всесвітня історія. XX століття” чи щось подібне. Але, зрозуміло, що поява значного числа посібників і підручників з такими назвами є, як нам видається, тимчасовим виходом із ситуації, що склалася. Адже виклад історії власне XX століття якось не сполучається з прийнятою у нас загальною періодизацією всесвітньої історії, де передбачається вивчення таких великих періодів в історичному розвитку людства, як історія Стародавнього світу, історія Середніх віків, історія Нового часу, кожний з яких має свій конкретно-історичний зміст,

характерні особливості, притаманні їм тенденції розвитку. Одразу постає питання: а чому б тоді не вивчати окремо історію, скажімо, XIX-го або XVIII-го чи XVI-го століть? Але зрозуміло, що подібний виклад історії – по століттях – виглядатиме штучним, і таку періодизацію буде дуже важко належним чином пояснити, не говорячи вже про якесь наукове обґрунтування, бо, як відомо, суспільні явища, процеси, історичні події рідко вкладаються в хронологічні межі того або іншого століття.

Повертаючись до розгляду хронологічних меж того періоду, який ми поки що називаємо „новітня історія”, автор зауважив, що останнім часом у навчальній літературі можна простежити дещо новий підхід до визначення початкової межі новітньої історії. Маю на увазі, коли її виклад починають з кінця XIX – початку XX ст. Подібний підхід споглядається як в Україні, так і в Росії. Наприклад, автори російського підручника «Світ у XX столітті» вбачають одне з своїх завдань у тому, щоби почати долати «догматичну тенденцію розривати цілісну панораму подій віку кінцем першої світової війни», тому що, на їх думку, тисячі фундаментальних явищ, подій і процесів, що почалися на межі XIX - XX ст., нерозривною ниткою пов'язані з сучасністю [Мир в XX веке / Под ред. О. С. Сороко-Цюпы. 2-е изд., перераб. и доп. - М., 1998. – С. 6]. Цієї позиції дотримується й російська авторка навчального посібника з такою ж назвою, яка пише: «З точки зору загальноісторичної період кінця XIX - початку XX ст. виявився перехідним від «нового часу» до іншого світу, іншим умовам життя людей, іншим процесам і тенденціям» [Алексашкіна Л. Р. Мир в XX веке. - М., 1997. - С. 7]. Вона також зазначає: «В історичній літературі довгий час було прийнято вважати початком «новітньої доби» 1917 або 1918 рік. Тепер багато істориків вважають, що рубежем між новим і новітнім часом є рубіж XIX і XX століть» [Алексашкіна Л. Р. Указ. соч. - С. 8].

Проте, не всі з таким трактуванням згодні, продовжуючи дотримуватися традиційної точки зору на це питання. Наприклад, С. М. Бурін, автор одного з російських підручників з нової історії, справедливо зауважив, що «в 1917 – 1918 рр., безсумнівно, почався інший період у світовій історії, що принципово відрізнявся від тієї відносно спокійної та розміреної епохи, якій поклала край перша світова війна» [Бурин С. Н. Но-

вая історія. 1640 - 1918. - М., 1998. – С. 316]. Такої ж думки й українська дослідниця, докт. істор. наук О. П. Іваницька, яка, торкаючись у своєму посібнику проблеми періодизації новітньої історії в науковій літературі, підкреслювала: „Насправді, за своєю роллю, значенням і наслідками період 1914 – 1918 років претендує на те, щоб вважати його реальним рубежем між ХІХ і ХХ століттям. Війна, зокрема її завершення, підвело ризику під загальним розвитком ХІХ століття: від економіки до моралі і відкрило шлях для розвитку процесів, притаманних новому, ХХ століттю” [Іваницька О. П. *Новітня історія країн Європи та Америки (1918 – 1945): Навчальний посібник.* – К., 2001. – С. 11].

Доповідач наголосив, що він також є прихильником точки зору, згідно з якою Перша світова війна була вододілом двох історичних епох або початковою межею того історичного періоду, який в нашій історіографії прийнято називати новітнім.

Тепер щодо кінцевої межі новітньої історії. На думку проф. **О.І. Сича**, цілком можна погодитися з таким знаним і поважним істориком (який, на жаль, нещодавно помер), як Ерік Хобсбаум, який писав у своїй відомій праці „Доба крайнощів” про те, що «немає серйозних сумнівів у тому, що наприкінці 1980-х і на початку 1990-х років закінчилася одна доба в світовій історії й почалася інша» [Хобсбаум Е. *Епоха крайностей: Короткий двадцятий век (1914 – 1991).* – М., 2004. – С. 15].

Цю думку поділяють і деякі українські історики. Так, в навчальному посібнику „Історія сучасного світу” зазначається: „Не підлягає сумніву, що розвал СРСР ознаменував початок нової епохи у світовій політиці. Як і належить, такій глобальній зміні геополітичних епох передували війни й революційні потрясіння” [Історія сучасного світу: *соціально-політична історія ХV – ХХ століть.* – С. 20]. Вже згадувана О. П. Іваницька також вважає події, що сталися на рубежі 80 – 90-х років, а саме розпад СРСР та світової соціалістичної системи, такими, що „мають планетарний характер, і можуть слугувати відправною точкою нового етапу історії новітнього часу” [Іваницька О.П. *Вказ праця.* – С. 2].

Така кінцева межа новітньої історії (або історії ХХ століття) виглядає, на думку доповідача, уповні мотивованою й логічною, бо підводить ризику під тим, що складало сутність суспільного розвитку в період після Першої світової війни й до початку

90-х рр. XX століття, а процеси та явища, що розпочалися в 1990-х роках (і в повну силу розгортаються вже в XXI ст.), за своїм змістом, характером, спрямованістю вочевидь відрізняються від процесів і явищ, притаманних XX ст., хоча їх витoki, зрозуміло, слід шукати в тому бурхливому столітті.

За таких хронологічних рамок, історію кінця XX – початку XXI ст. логічніше називати сучасною, ніж той історичний період, який позначається такою назвою тепер. Іншими словами, можна було б залишити назву „новітня історія” для періоду 1918 – 1991 рр., а період з 90-х рр. XX ст. називати сучасним (або, якщо комусь таки це подобається – сучасною історією), хоча, зрозуміло, що через 10 – 20 років проблема, яка зараз обговорюється, знову постане на порядок денний. Тому деякі історики вже сьогодні пропонують більш радикальне її вирішення. Суть цього підходу полягає в наступному.

Хоча після Другої світової війни соціалізм, як нова суспільна система, з появою якої пов’язували добу Новітньої історії, значно посилив свій вплив і позиції в світі, і багатьом справді здавалося, що капіталізм відступає «по всьому фронту», однак у наступні десятиліття промислова (точніше індустріальна) цивілізація, з якою асоціюється історія Нового часу, довела свою життєздатність і переваги перед соціалістичними країнами в економіці, політиці, ідеології, соціальній сфері, здійсненні науково-технічної революції й навіть у гонці озброєнь. З огляду на це, а також на зникнення «соціалістичної співдружності» наприкінці 1980-х рр., прихильники даного підходу вважають, що ліберально-промислова цивілізація все ще залишається головною силою в сучасному світі, а, отже, можна говорити, що Новий час в історії людства ще не закінчився. Таке трактування, зрозуміло, знімає з порядку денного саму проблему як поняття „новітня історія”, так і її хронологічних меж.

У наведеній точці зору проглядає раціональна зернина, і тут є над чим поміркувати. Очевидно, що основним змістом історії Нового часу є зародження, становлення та утвердження індустріальної (чи ліберально-промислової) цивілізації, а також досягнення нею зрілості та глобальної гегемонії в світі й початок її кризи в перші десятиліття XX ст. Але при цьому слід пам’ятати, що йдеться про індустріальну цивілізацію, яка склалася в передових країнах Західної Європи та Північної Америки. Як відомо,

починаючи з середини ХХ ст. в цих країнах сталися соціально-економічні та політичні перетворення системного характеру, в результаті яких почало формуватися суспільство, яке вже багато в чому принципово відрізнялося від класичного індустріального суспільства останньої третини ХІХ ст. і яке в останні десятиліття ХХ ст. вступить (разом з Японією) в постіндустріальну добу розвитку. Отже, для них доба Нового часу (яка, повторимо, асоціюється з утвердженням і пануванням індустріальної цивілізації) вочевидь завершується в першій третині чи в першій половині ХХ ст., а після Другої світової війни почався період, який можна назвати новітнім, або новітньою історією.

Але, з іншого боку, для багатьох країн Центральної та Східної Європи, Азії, Росії з кінця ХІХ – на початку ХХ ст. нагальним завданням стало здійснення процесу модернізації з метою розбудови саме індустріального суспільства, що і відбувалося протягом ХХ ст. Більш того, дехто з вчених вважає, що формування індустріальних суспільств завершується тільки тепер [Островський А. В. *Історія цивілізацій. – Учебник. – СПб., 2000. – СС. 353 – 354*]. Звідси випливає логічний висновок про те, що доба Нового часу для більшості країн світу ще триває.

До речі, деякі сучасні поважні російські історики також вважають курс новітньої історії *частиною* загального курсу нової історії країн Європи та Америки, або період новітньої історії розглядають як *третій період* нової історії [Див., напр.: Е. Ф. Язьков. *Історія стран Европы и Америки в новейшее время (1918 – 1945 гг.). Курс лекцій. – М., 2000. – СС. 7, 9*].

Наостанок проф. **О.І. Сич** наголосив, що наведені точки зору та міркування щодо хронологічних меж і самого поняття „новітня історія”, звісно, не вичерпують усього розмаїття поглядів на дану проблему. Їх співставлення та всебічний аналіз сприятимуть подальшим дискусіям істориків з розглядуваної проблеми.

Після завершення доповіді відбулося її обговорення.

Доцент кафедри історії нового на новітнього часу **П.І. Яценюк** висловив певний сумнів у тому, що час кінця 80-х — початку 90-х рр. можна вважати універсальним рубежем. Він зазначив, що якщо для держав колишнього СРСР чи “народних демократій” цей період дійсно приніс кардинальні зміни, то в країнах Західної Європи цього не простежується.



Проф. **О. І. Сич** з цього приводу зауважив, що в тих країнах також відбулися суттєві зміни. По-перше, вони змушені були пристосовуватись до нової реальності (адже одна справа – жити, постійно відчуваючи ворога, і зовсім інша, коли раптово цей ворог зник). По-друге, в державах Заходу наприкінці 70-х та впродовж 1980-х рр. відбулася так звана «неоконсервативна революція» (уособлена такими лідерами як Р.Рейган, М.Тетчер, Г.Коль та ін.) - певний курс, спрямований на демонтаж держави соціального благоденства. Згодом цей курс почав “пробуксовувати”, що призвело до відходу від нього на межі 80-х – 90-х рр. Так завершилась важлива фаза розвитку суспільства цих країн. І, нарешті, деякі автори ведуть мову про те, що з кінця 70-х – початку 80-х рр. західні країни почали входити у стадію так званого «постіндустріального» чи «інформаційного» суспільства.

Доцент кафедри історії нового та новітнього часу **В.Ф. Холодницький** зауважив щодо терміну “сучасна історія”, що уявляти “сучасність” довжиною ледь не у ціле століття не може вважатись вдалою ідеєю. З іншого боку, термін “сучасна історія” можна тлумачити й як “сучасні інтерпретації історії”. Що ж до думки про перегляд хронологічних меж новітньої історії у бік їх розширення за рахунок включення 90-х рр., то це неодмінно викличе суттєві концептуальні та змістовні зміни у наповненні курсів (при тому, що час, відведений на їх вивчення навряд чи буде збільшено). Наприклад, він особисто, викладаючи курс джерелознавства історії нового та новітнього часу, змушений буде додати туди коло принципів нових джерел, які стосуються періоду після 1991 р.

Доцент кафедри історії нового та новітнього часу **Є.В. Сахновський** відмітив, що, на його думку, кожний викладач, який читає той чи інший курс, повинен сам вирішувати проблему з хронологією та періодизацією курсу, але при цьому вміти її обґрунтувати студентам. Якщо ж вести мову щодо хронології курсу історії країн Азії і Африки, який він викладає, то тут так само в історіографії існують різні думки, однак йому особисто найбільш продуктивною видається точка зору, сформульована у двох відповідних виданнях. По-перше, в цьому контексті варто згадати підручник українських істориків В.І. Головченка та В.А. Рубеля [див.: *Нова історія Азії та Африки: колоніальний Схід / Головченко В.І., Рубель В.А. – К., 2010*], у передмові до якого

зазначається, що період нової історії щодо країн Азії та Африки варто продовжувати аж до останньої третини ХХ ст. (приблизно до 1960 року). Натомість період кінця ХХ - початку ХХІ ст. являє собою поточну історію, якою цікавляться політологи, соціологи та інші, так би мовити, “поточно-кон’юктурні” дисципліни. По-друге, потрібно назвати таке класичне видання зі сходознавства, як двохтомна “Історія Сходу” російського дослідника Л.С. Васильєва (яка витримала вже 6 перевидань). У даній роботі період з середини ХІХ ст. до середини ХХ ст. характеризується як колоніальний Схід, а час після цього (після завершення Другої світової війни) – як сучасний Схід. І в цьому дійсно є сенс, адже саме наприкінці 40-х — на початку 50-х рр. сьгоднішні впливові азійські країни стають на шлях незалежного розвитку. Водночас, варто підкреслити, що розвиток країн Сходу після 1945 р. значною мірою зумовлений існуванням “біполярного світ”, у якому вони, становлячи т. зв. «третій світ», аж до кінця 80-х — початку 90-х рр. перебували у стані вибору напрямків шляху подальшого незалежного розвитку. Тому для держав Азії та Африки, поза сумнівами, після 1991 р. також розпочався принципово новий історичний період.

Доцент кафедри історії нового та новітнього часу **А.В. Мінаєв** зазначив, що хотів би розділити обговорювану проблему на два аспекти — методологічний та практичний (власне викладання) і, як людина, яка протягом останніх 10 років веде курс сучасної історії країн Західної Європи та Північної Америки на заочному відділенні та протягом останніх 6 років - паралельно з проф. **О.І. Сичем** на стаціонарі, хотів би розпочати з практичного аспекту. Останній полягає в тому, що, наголошуючи студентам на тому, що даний курс завершується 1991 роком, а період останніх двох десятиліть являє собою огляд поточно-історичних подій, які більше цікавить політологів, соціологів, економістів та ін., тим не менше, на лекціях доводиться повідомляти певну інформацію й щодо основних тенденцій розвитку даних країн і після 1991 р. Зумовлено це наступним міркуванням: адже жоден навчальний курс наразі до історії 1990-х — початку 2000-х рр. не звертається і, якщо їх повністю ігнорувати в курсі сучасної історії країн Західної Європи та Північної Америки, то існує ризик, що студенти-історики взагалі не матимуть ніякого уявлення про те, що відбувалося після 1991 р. Це, зрозуміло, є неприпустимим.

Говорячи про методологічний аспект проблеми, доц. **А.В. Мінаєв** наголосив, що погоджується із думкою, висловленою доц. **Є.В. Сахновським** про те, що хронологічні межі кожного курсу мають визначатися автором цього курсу. Однак при цьому він переконаний у тому, що будь-які авторські курси мають бути вписані в загальну історичну хронологію і періодизацію, хоча б для того, щоб виробити в студентів системне уявлення про процеси, події, які відбувалися у світі. Тому, безумовно, хоча кожний курс і має свою періодизацію, але він, водночас, є складовою частиною світової історії. В цьому контексті, на думку доц. **А.В. Мінаєва**, назва курсу “сучасна історія” при збереженні тих хронологічних рамок, в яких він сьогодні викладається, є найневдалішою з усіх (адже не може поняття “сучасність” охоплювати 90 і більше років). Самий розвиток подій підштовхує викладачів факультету до того, щоб не чекати відповідних розробок МОНМСУ (які можуть з’явитись нескоро), а спробувати виробити спільний термінологічний та методологічний підхід, принаймні на локальному рівні. Цілком логічно напрошуються два можливих варіанти. Перший полягає в тому, щоб просто долучати новітній період до нової історії, як запропонували деякі російські колеги (якщо при цьому небезпідставно визнати, що новітня історія є продовженням тенденції західноєвропейського індустріального капіталізму, сформованого у епоху нового часу). Другий варіант – залишити термін “новітня історія” (безумовно, обираючи між поняттями “сучасна” історія і “новітня”, останнє варто вважати значно вдалішим), але включити до складу цієї епохи 90-ті та 2000-ні рр., вважаючи їх третім періодом новітнього часу. Іншими словами, новітня історія розпочинається з Першої світової війни, перший її період закінчується Другою світовою війною, другий – 1991 роком, третій починається після 1991 року. На думку доц. **А.В. Мінаєва**, саме цей підхід являє собою найбільш оптимальний і найбільш легкий, з огляду на наявну методологічну плутанину, шлях.

Доц. **П.І. Яценюк** зазначив, що у запропонованій доц. **А.В. Мінаєвим** періодизації є певний сенс і такий підхід, з огляду на загальну методологічну невизначеність, цілком може стати вихідним пунктом для відповідної дискусії навколо даної проблеми.

Доцент кафедри історії нового та новітнього часу **А.І. Горук** зазначив, що в окремих вітчизняних істориків [див, напр.: *Орлова Т.В. Історія сучасного світу (XV-XXI століття): Навчальний посібник.*

- К., 2008] історичний період, який починається з XV ст., цілісно розглядається як модерна епоха. Причому розгляд цей здійснюється на основі не проблемно-хронологічного принципу, а структурно-функціонального. Він також висловив зауваження щодо того, що при викладанні окремих дисциплін доцільно чіткіше дотримуватись загального хронологічного підходу, причому не лише у викладанні окремих дисциплін циклу всесвітньої історії, але й відповідним чином синхронізувати їх з викладанням історії України.

Підводячи підсумок обговоренню проблеми, проф. **О.І. Сич** наголосив на тому, що, з одного боку, кожний викладач, який читає відповідний курс, є, так би мовити, його «автором», а тому має право на свою точку зору щодо визначення його хронологічних меж. Але, з іншого боку, цим також не можна особливо захоплюватися, бо подібні, так би мовити, «відсебеньки» можуть дезорієнтувати студентів, адже в літературі, яка рекомендується їм викладачами, хронологія та періодизація можуть тлумачитися зовсім по-іншому. Це може викликати розгубленість в студентів. Вочевидь, в цьому питанні наявна проблема. На жаль, міністерство освіти і науки фактично «вмило руки», не спромігшись за 20 років розробити жодної (!) навчальної програми з всесвітньої історії для ВНЗ, як кажуть, кинуло нас напризволяще в цій царині. Якби університет мав автономію, подібні питання можна було б вирішувати на рівні університету після кваліфікованого обговорення (зокрема на підставі рішення ради факультету чи відповідної кафедри). Однак наразі доводиться (звісно, дотримуючись міністерських вимог), підходити до цього питання творчо, виявляти певну гнучкість, щоби не виглядати такими собі зашкарубленими консерваторами, що відстали від часу. Тому, підкреслив доповідач, йому доводиться, з одного боку, на вступній лекції говорити студентам відверто про те, наскільки невдалим видається термін «сучасна історія» (хоча він, так би мовити, міністерського походження), але, з іншого боку, зауважувати, що саме так називається дисципліна. І викладач не може власною волею це змінити, оскільки приблизно з 1999 р. саме така назва з'явилася в навчальних планах, узгоджених з МОНУ. До речі, у згаданому під час даної дискусії підручнику (за редакцією Горбаня) вже пропонується термін «постсучасність», адже, (між іншим, це обговорювалося на науковому семінарі), на думку їх авторів, «поняття «сучасність» завершилось».

Проф. **О.І. Сич** зауважив, що вважає проведене обговорення вельми плідним, а головне - своєчасним. Адже , якщо пригадати, десять років тому, саме після подібного ж обговорення проблеми початкової межі Нового часу (між іншим, також до на науковому семінарі нашої кафедри), на історичному факультеті сталася свого роду «мініреволюція», а саме: історія Нового часу почала викладатися в новому, прийнятому в усьому світі, хронологічному форматі.

*Огляд підготували Олександр Сич, Андрій Мінаєв*

*Надійшла до редколегії 10.11.2012 р.*